

Pokazatelji socioekonomske marginalizacije mladih u postsocijalističkim zemljama - članicama EU

Batur, Tea

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:344019>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Tea Batur

**POKAZELJI SOCIOEKONOMSKE
MARGINALIZACIJE MLADIH U
POSTSOCIJALISTIČKIM ZEMLJAMA – ČLANICAMA
EU**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Tea Batur

**POKAZELJI SOCIOEKONOMSKE
MARGINALIZACIJE MLADIH U
POSTSOCIJALISTIČKIM ZEMLJAMA – ČLANICAMA
EU**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Šućur

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pojam omladine, povijesni i suvremeni izazovi mladih	2
3. Postsocijalizam ili tranzicija	4
4. Siromaštvo i socijalna isključenost mladih	7
4.1. <i>Stanje siromaštva mladih u Hrvatskoj i postsocijalističkim zemljama- članicama EU</i>	11
5. (Ne)zaposlenost mladih	13
5.1. <i>NEET populacija</i>	14
5.2. <i>Političke posljedice</i>	16
5.3. <i>Psihološke posljedice</i>	17
5.4. <i>Socijalno-ekonomske posljedice</i>	17
5.5. <i>Stanje nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj i postsocijalističkim zemljama- članicama EU</i>	18
6. Stanovanje mladih	22
6.1. <i>Stanje stanovanja mladih u Hrvatskoj i postsocijalističkim zemljama- članicama EU</i>	25
7. Zaključak	27
Popis tablica	28
Literatura	29

Pokazatelji socioekonomske marginalizacije mladih u postsocijalističkim zemljama – članicama EU

Sažetak: Ovaj rad istražuje izazove s kojima se mladi ljudi suočavaju u današnjem društvu, s posebnim naglaskom na probleme siromaštva, nezaposlenosti i stanovanja. Mladi su često ranjiva skupina koja se susreće s brojnim preprekama na putu prema samostalnosti i ostvarenju svojih ciljeva.

Siromaštvo među mladima predstavlja ozbiljan problem koji može imati dugotrajne posljedice. Nedostatak financijskih resursa ograničava pristup društvu. Nezaposlenost se usko veže uz siromaštvo jer poteškoće u pronalasku stabilnog posla dovode do ekonomske nesigurnosti i frustracije, a mladi se često suočavaju s privremenim i nesigurnim zaposlenjem. Pitanje stanovanja također je važno za mlade. Visoke cijene stanova i nepristupačnost stambenih opcija mogu mladima otežati osamostaljenje i izgradnju vlastitog doma.

U ovom radu je prikazana analiza navedenih ključnih izazova usporedno u Hrvatskoj i postsocijalističkim zemljama – članicama EU. Sve te zemlje prošle su kroz tranziciju koja je donijela jedinstven niz izazova za mlađu generaciju.

Ključne riječi: mladi, postsocijalističke zemlje, siromaštvo, nezaposlenost, stanovanje

Indicators of Socioeconomic Marginalization of Youth in Post-Socialist Countries – EU Members

Abstract: This paper explores the challenges young people face in today's society, with a particular focus on issues of poverty, unemployment, and housing. Youth often constitute a vulnerable group encountering numerous obstacles on their path to independence and the realization of their goals.

Poverty among young individuals presents a significant problem that can have long-lasting consequences. The lack of financial resources restricts their access to societal resources. Unemployment is closely linked to poverty, as difficulties in finding stable employment lead to economic insecurity and frustration, with young people often facing temporary and precarious jobs. Housing issues are also critical for young individuals, as high housing costs and the inaccessibility of housing options can hinder their ability to become independent and establish their own homes.

This paper provides an analysis of these key challenges in both Croatia and post-socialist countries that are EU members. All these countries have undergone a transition that has brought forth a unique set of challenges for the younger generation.

Key words: youth, post-socialist countries, poverty, unemployment, housing

Izjava o izvornosti

Ja, Tea Batur pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Tea Batur

Datum: 14.09.2023.

1. Uvod

Mladi ljudi širom svijeta suočavaju se s brojnim izazovima na putu prema tržištu rada i samostalnom životu. Problemi vezani za zaposlenost, obrazovanje, stanovanje i socijalnu uključenost postaju sve izraženiji među mladima, a ovi izazovi imaju širok spektar posljedica na ekonomske, psihološke i socijalne aspekte njihovih života, kao i na društvo u cjelini.

Zaposlenost mladih predstavlja ključni izazov u mnogim zemljama koji nerijetko dovodi do siromaštva mladih. Niska stopa aktivnosti mladih i njihova sklonost prema privremenim ili povremenim poslovima čine pronalazak stabilnog zaposlenja težim, a dugotrajna nezaposlenost postaje sve češća pojava. Ovi mladi ljudi često postaju socijalno isključeni i ovise o socijalnim potporama.

Isto tako, nezaposlenost mladih ima ozbiljne implikacije na ekonomiju, porezne prihode i društvenu stabilnost. Povećana nezaposlenost mladih dovodi do povećanih izdataka za socijalne naknade, proračunske deficite i pritisak na javne financije. Odljev mozгова također je izazov s kojim se države suočavaju zbog nezaposlenosti mladih, jer obrazovani stručnjaci napuštaju zemlje u potrazi za boljim prilikama.

Stanovanje mladih je dodatan izazov s kojima se susreću u suvremenom dobu, trendovi pokazuju da mladi sve češće ostaju živjeti s roditeljima zbog ekonomskih teškoća i visokih troškova najma i kupovine stanova.

Sve to predstavljaju složene izazove za mlade ljude, društvo i političke kreatore. Razumijevanje tih problema i njihovih posljedica ključno je za razvoj ciljanih politika i mjera kako bi se podržala ekonomska stabilnost, inkluzija i dobrobit mladih ljudi.

Ovaj rad usmjeren je na analizu podataka vezanih uz mlade i siromaštvo, zaposlenost i stanovanje na području Hrvatske i ostalih postsocijalističkih zemalja-članica EU.

2. Pojam omladine, povijesni i suvremeni izazovi mladih

Mladost predstavlja fazu u životu pojedinca koja se u modernom društvu postavlja između djetinjstva i odraslosti (zrelosti), a ta faza ima tendenciju stalnog produžavanja. Iako je osnovna odrednica mladosti povezana sa životnom dobi, socijalni kontekst ima ključnu ulogu u njezinoj definiciji. Razumijevanje pojma životne dobi i dobne skupine jasno ukazuje na sukob između pripisanog i postignutog statusa u društvu. U suvremenom društvu, mladost se često opaža kao razdoblje tzv. novicijata, što znači da mladima priznajemo psihofizičku, ali ne i socijalnu zrelost. Čak i nakon adolescencije, kada postanu tzv. mladi odrasli i zauzmu određene položaje u društvu, još uvijek ne uživaju puni status odraslih s pristupom svim obiteljskim, profesionalnim i političkim pravima koja im pripadaju. Dakle, postoji razlika između prava koja im se normativno priznaju i onih koja stvarno ostvaruju, što proizlazi iz percepcije mladosti kao prijelaznog statusa (Ilišin, 2002).

Povećana ili smanjena distanca između mladih i odraslih postaje sve duže razdoblje u individualnom životu zbog trenda produljenja mladosti. Ostanak u omladinskom statusu može biti izazovan za pojedinca, ali također može odgovarati iz različitih razloga. Trajanje mladosti u socijalnom smislu ovisi o razini razvijenosti društva i društveno-ekonomskom statusu određenih društvenih grupa. Početak mladosti je obično jasan jer označava izlazak iz djetinjstva (14-15 godina), ali završetak mladosti i ulazak u odraslost izrazito varira, tako u sociologiji mladeži ima različitih stavova do koje životne dobi netko pripada u skupinu mladih, a granice variraju od srednjih dvadesetih godina života do tridesetih, pa čak i trideset pet (Ilišin, 2002). Granica mladosti koja se sve više podiže, rezultat je produženja trajanja života u mnogim suvremenim društvima, zajedno s duljim zadržavanjem sve većeg broja mladih u obrazovnom sustavu, odnosno produljenjem razdoblja u kojem se pripremaju za ulazak u svijet rada (Ilišin i Spajić-Vrkaš, 2015). Siromašnija društva i niži društveni slojevi potiču ranije profesionalno osposobljavanje mladih i njihovo uključivanje u rad, dok razvijenija društva i viši društveni slojevi potiču duže obrazovanje mladih, što rezultira kasnijim ulaskom u svijet rada (Ilišin, 2002).

Mladi često predstavljaju ranjivu skupinu u društvu, zbog niza faktora. Suvremene promjene imaju snažan utjecaj na njih, jer se nalaze između djetinjstva i odraslog svijeta koji zahtijeva socijalnu integraciju kroz preuzimanje trajnih uloga. Međutim, ovaj proces integracije je složen i često rezultira distanciranjem mladih od društva koje percipiraju kao neprijateljsko. Produženo obrazovanje, neizvjesnost u zapošljavanju, odgađanje osamostaljenja, kasnije osnivanje obitelji i nedostatan sudjelovanje u društvenim procesima sve su karakteristike produžene mladosti. Ova produžena mladost rezultira sporijim procesom društvene integracije i ostavlja mlade u ovisnom položaju u odnosu na starije generacije (Ilišin i Spajčić-Vrkaš, 2015). Prema tome, percepcija mladosti i njezinih granica u društvu se mijenja, što dovodi do promjena u obrascima ponašanja i normama među generacijama.

Postoje razlike u predindustrijskom i industrijskom društvu koje nam pomažu razumjeti pogled na mladost i mladež koji se mijenjao kroz povijest.

U predindustrijskom društvu, djetinjstvo je vrlo kratko trajalo i djeca su vrlo brzo prelazila u svijet odraslih. U tome su bili važni čimbenici kao što je kratki životni vijek koji se razlikovao ovisno o sredinama u kojima su ljudi živjeli te siromaštvo kojemu je većina stanovništva bila izložena. Općenito mladost i mladež se nije vidjela u predindustrijskom društvu kao posebna kategorija. U to vrijeme, većina djece i mladih nije pohađala obrazovanje, nego su vrlo rano, s čak osam ili devet godina, počinjala raditi.

Moderno industrijsko razdoblje te promjene nakon Drugog svjetskog rata, doveli su do najznačajniju promjenu, a to je uvođenje općeg obveznog obrazovanja. Do tada su samo oni iz bogatijih obitelji imali priliku se školovati, a tada priliku dobivaju i oni nižeg socioekonomskog statusa. To je dovelo do drugačijeg pogleda na mladost i mladež. Osim toga, nakon Drugog svjetskog rata, širi se i potrošački mentalitet u razvijenim zapadnim zemljama, a on najprije zahvaća mladež. Također, došlo je i do pojave sukoba generacija unutar obitelji jer su se dogodile velike promjene koje su utjecale na izmjene u načinu pogleda na svijet i život općenito kod mladih osoba. Uz to, mladima kao posebnom skupinom se počinju baviti i stručnjaci te im tako postaju zanimljivi u psihološkom i sociološkom pogledu (Valković, 1986).

Posljednjih desetljeća povijest mladih obilježena je značajnim izazovima i transformacijama vezanim uz siromaštvo, zapošljavanje, stanovanje i neovisnost o roditeljima. Kako su gospodarstva fluktuirala i društva se razvijala, mladi su se pojedinci susretali s prilikama i preprekama u svojoj potrazi za samodostatnošću i autonomijom.

Suvremeno doba nosi sa sobom brojne izazove s kojima se mladi danas suočavaju, a ti izazovi odražavaju brze promjene u društvu, tehnologiji i ekonomiji. Jedan od najvažnijih izazova je pitanje zapošljavanja i ekonomske nesigurnosti. Mladi se često susreću s teškoćama u pronalaženju stabilnih i dobro plaćenih poslova, a konkurencija na tržištu rada može biti snažna, ostavljajući mnoge s privremenim ili nesigurnim zaposlenjima. Ekonomska nejednakost i nedostatak financijske sigurnosti dodatni su izazovi s kojima se suočavaju mladi. Rastuća nejednakost može otežati ostvarivanje ekonomske stabilnosti i ispunjenja njihovih ciljeva. Niti obrazovni pristup nije uvijek jednak za sve mlade osobe, pri čemu troškovi školovanja i pristup obrazovnim resursima često otežavaju stjecanje obrazovanja i vještina potrebnih za uspjeh na tržištu rada. I dok su društveni mediji otvorili nove mogućnosti za povezanost i komunikaciju, oni također donose izazove, uključujući poremećaje u koncentraciji i depersonalizaciju odnosa. Prema tome, nije iznenađujuće da je mentalno zdravlje mladih također postalo ozbiljna briga. Konstantni pritisak društvenih medija, stres u školi ili na poslu, i osjećaj stalne povezanosti putem digitalnih uređaja često rezultiraju povećanim stresom, tjeskobom i depresijom. Naposljetku, globalna pandemija COVID-19 ostavila je dubok utjecaj na mlade, s prekidima u obrazovanju, gubicima poslova i izazovima u održavanju socijalnih veza te ekonomskim promjenama koje same dovode do mnogih izazova s kojima se mladi susreću danas.

3. Postsocijalizam ili tranzicija

U periodu nakon kolapsa socijalističke razvojne paradigme, Hrvatska i brojne druge socijalističke zemlje ušle su u razdoblje društvenog razvoja koje često opisujemo kao

postsocijalizam ili tranziciju. Koncept tranzicije ubrzo je postao ključan za razumijevanje društvenih promjena koje su se događale u zemljama bivšeg socijalizma. Početkom devedesetih godina 20. stoljeća, pojam tranzicije integrirao se u terminološki vokabular sociologije i drugih društvenih znanosti, posebno politologije. "Tranzicijski" je postao uobičajen prefiks koji se često koristi u opisu različitih društvenih fenomena. Važno je napomenuti da teze o tranziciji nisu ograničene samo na političku sferu. Na primjer, u kontekstu bivših socijalističkih društava, one se odnose i na duboke promjene u ekonomskom sustavu, uključujući prijelaz s planskog i centraliziranog gospodarstva na tržišnu privredu. Naravno, takve radikalne transformacije političkog i ekonomskog društvenog poretka imaju odraza i na ostale aspekte društvenog života. Analiza tranzicijskih procesa obuhvaća i sociokulturne faktore koji igraju ključnu ulogu u oblikovanju dinamike tih transformacija i ujedno predstavljaju krajnji ishod tih promjena. Osim toga, suvremeni tranzicijski pristupi razmatraju sveobuhvatne promjene društvenih struktura i transformacije društvenog sustava kao cjeline (Žažar, 2015).

Kada govorimo o Hrvatskoj, možemo reći da je socijalna država oblikovana i transformirana pod utjecajem četiri ključne determinante koje opisuju taj proces tranzicije. Svaka od ovih determinanti igrala je značajnu ulogu u oblikovanju društva, ekonomije i politike u Hrvatskoj. Prva od tih determinanti povezana je s naslijeđem socijalističkog razdoblja koje je trajalo od 1945. do 1990. godine. Tijekom tog perioda, Hrvatska je zadržala model socijalne države temeljen na socijalnom osiguranju i neovisnim socijalnim fondovima. Ovaj model osiguravao je zaštitu dohotka radnika i njihovih obitelji te pružao osnovna socijalna prava poput obrazovanja i zdravstvene zaštite. Druga determinanta obuhvaća posljedice Domovinskog rata u prvoj polovini devedesetih godina. To razdoblje obilježili su ratna razaranja, masovna migracija stanovništva i ekonomska nesigurnost. Sukladno tome, tranzicija i privatizacija doveli su do ekonomske krize s visokom inflacijom, porastom nezaposlenosti i širenjem siromaštva među stanovništvom. Treća determinanta usmjerena je na tranzicijske probleme i neoliberalne reforme koje su se odvijale u drugoj polovini devedesetih godina. Nakon okončanja rata, Hrvatska se suočila s izazovima obnove i restrukturiranja ekonomije. Reforme u mirovinskom sustavu i drugim segmentima

socijalne sigurnosti provodile su se pod utjecajem međunarodnih institucija poput Svjetske banke i MMF-a. Četvrta determinanta odnosi se na "odgođenu europeizaciju", koja je posljednjih godina utjecala na promjene u hrvatskoj socijalnoj politici, na posredan način. Navedene četiri determinante zajedno čine ključne čimbenike koji su oblikovali hrvatsku socijalnu državu tijekom svih navedenih godina (Puljiz, 2008).

Prema navedenome, svaka zemlja koja prolazi kroz tranziciju suočava se s nizom izazova, a Hrvatska nije bila iznimka. Prvih deset godina nakon početka tranzicije u 1990-ima, zemlja nije samo mijenjala svoje gospodarstvo i politički poredak, već je istovremeno prošla kroz ratni sukob na svom teritoriju. Rat je ostavio dugotrajne posljedice na ekonomiju i društvo, što je dodatno kompliciralo već zahtjevnu tranzicijsku fazu. Kada se razmotre promjene koje su se dogodile u Hrvatskoj, jasno je da su se one protezale i na politički i ekonomski sektor. Novi politički poredak temeljio se na liberalno-demokratskim načelima, dok je ekonomski sustav prihvatio kapitalističke principe. Međutim, stvarnost nije uvijek pratila ove teoretske norme. Osim problema u političkom sektoru, ekonomska tranzicija također je doživjela turbulencije. Privatizacija je provedena na način koji je otvorio vrata zloupotrebama i korupciji. To je rezultiralo masovnim gubicima radnih mjesta, padom životnog standarda većine stanovništva i povećanjem socijalnih razlika. Socijalna sigurnost koju su generacije očekivale iz socijalizma nestala je, a društvo se suočilo s dubljim socijalnim izazovima. Nakon kraćeg razdoblja političkih promjena, demokratizacija društva, liberalizacija medijskog prostora i veća zaštita ljudskih prava postali su vidljiviji. Unatoč tim pozitivnim pomacima, postoje i dalje problemi koji ostaju nepromijenjeni. Pravosuđe nije postalo učinkovitije, politički lideri nisu potpuno usvojili demokratske standarde, a ekonomska situacija nije doživjela značajno poboljšanje (Ilišin i Radin, 2007).

Kada govorimo o mladima, rizici s kojima se suočavaju mladi u suvremenom društvu, dodatno se šire i produbljuju u tranzicijskim društvima, u usporedbi s ranijim generacijama mladih u socijalističkom društvu i s mladima iz razvijenih zemalja. Odrastanje u ovom jedinstvenom povijesnom razdoblju obilježeno je dvostrukom

tranzicijom. Prvo, mladi prolaze kroz prijelaz iz mladosti u odraslost, a drugo, taj proces se događa u društvu koje se također transformira. Socijalizacija mladih događa se u uvjetima gdje institucije, procesi i društvene norme koje su ranije vodile mlade nestaju ili se značajno mijenjaju. Unatoč prethodnom uvjerenju da će mladi profitirati od tranzicije zbog njihove otvorenosti za promjene, stvarnost je pokazala da su izloženi većim rizicima nego što su im se pružile nove prilike. To uključuje širenje siromaštva, povećanje socijalnih razlika, visoku nezaposlenost među mladima, porast socijalne nesigurnosti, uključujući i povećanje kriminala i devijantnog ponašanja, smanjen pristup zdravstvenoj zaštiti te povećanje rizičnih ponašanja. Također, mladi se suočavaju s intenzivnom konkurencijom na tržištu rada, smanjenim obrazovnim prilikama za one iz manje privilegiranih slojeva, te promjenom vrijednosti i potrebom za individualnom identifikacijom i pronalaskom životnih ciljeva (Ilišin i Spajić-Vrkaš, 2015).

Hrvatska je prošla tranziciju čije iskustvo dijeli s ostalim postsocijalističkim zemljama koje su postale članice Europske Unije (Slovenija, Poljska, Češka, Rumunjska, Bugarska, Estonija, Litva, Latvija, Mađarska, Slovačka). U nastavku će biti prikazana stanja vezana uz (ne)zaposlenost, stanovanje i siromaštvo mladih osoba unazad nekoliko godina, kao i trenutno, a usporedno u Hrvatskoj te navedenim postsocijalističkim zemljama članicama EU.

4. Siromaštvo i socijalna isključenost mladih

Različite promjene u društvu, proizvodnji i obiteljskim strukturama znatno su utjecale na siromaštvo i socijalnu isključenost. Siromaštvo se mijenjalo kroz povijest, od agrarnih i ranijih industrijskih društava gdje je većina stanovništva živjela u siromaštvu, do modernih industrijskih društava u kojima su se oblici siromaštva razvijali. U ranijim društvima, siromaštvo je često bilo ekstremno, poput neishranjenosti, gladi ili beskućništva. Skitnice i prosjaci često su bili glavne skupine siromašnih, ali imali su svoje mjesto u društvu. S razvojem industrijskog društva u 19. stoljeću, siromaštvo se proširilo među radnicima, iako su imali bolje uvjete od ljudi izvan industrije (Šućur, 2014). Dok siromaštvo često sagledavamo kroz prizmu

nedostatka materijalnih resursa, socijalna isključenost širi našu percepciju i uključuje druge čimbenike koji utječu na participaciju pojedinaca u društvu. Osim ekonomske komponente, važno je istraživati i druge uzroke nesudjelovanja u društvenom životu, kao što su diskriminacija, kronične bolesti, geografski položaj i kulturni identitet. Koncept socijalne isključenosti pomaže nam bolje razumjeti složenu prirodu deprivacije i kako ona utječe na različite aspekte života pojedinaca (Šućur, 2006).

Pojam siromaštva nije jednostavno definirati, stoga postoje različite definicije siromaštva. Učestalo se siromaštvo prikazuje kroz koncepte apsolutnog i relativnog siromaštva. Apsolutno siromaštvo se fokusira na osnovne ljudske potrebe koje su nužne za fizički opstanak, kao što su hrana, odjeća i stanovanje. Apsolutno siromaštvo označava nemogućnost zadovoljenja ovih minimalnih potreba za preživljavanje te se dovodi u pitanje njihova fizička egzistencija. S druge strane, relativno siromaštvo odnosi se na situaciju u kojoj ljudi žive s nižim životnim standardom u usporedbi s većinom stanovništva u svojoj zemlji ili regiji. Ovo podrazumijeva borbu za normalan život i sudjelovanje u uobičajenim ekonomskim, socijalnim i kulturnim aktivnostima, ali njihov standard života značajno zaostaje za prosjekom.

Kada se govori o apsolutnom siromaštvu, naglasak je na zadovoljavanju osnovnih fizioloških potreba pojedinca, dok se koncept relativnog siromaštva bavi socijalnim potrebama. Korištenje koncepta relativnog siromaštva obično rezultira većim brojem osoba koje se smatraju siromašnima u usporedbi s primjenom apsolutnog siromaštva (Šućur, 2001).

Socijalna isključenost je pojam koji se učestalo koristi, no on može označavati mnogo toga te se definicije mogu razlikovati i uključivati različite faktore.

Ipak, sve više se prihvaća ideja da isključenost treba povezati s pristupom građanskim pravima i statusu u društvu. Ova povezanost može se promatrati kroz četiri ključna aspekta:

1. Demokratsko-pravni sustav: Ovaj aspekt osigurava građansku i civilnu integraciju. Biti civilno integriran znači biti jednak i ravnopravan drugima u demokratskom sustavu.

2. Radno-tržišni sustav: Ovdje se promiče ekonomska integracija, što uključuje pristup zaposlenju i ekonomskim dobrima.
3. Sustav socijalne dobrobiti: Socijalna integracija postiže se kroz ovaj sustav, koji pruža koristi u obliku naknada ili socijalnih usluga od strane države.
4. Obiteljski sustav i lokalna zajednica: Ovi aspekti osiguravaju interpersonalnu integraciju putem održavanja obiteljskih, prijateljskih i susjedskih veza, koje su važne za moralnu podršku, druženje i pomoć u slučaju potrebe.

Važno je napomenuti da sva četiri socijalna sustava međusobno ovise i nadopunjuju se. Slabost u jednom području zahtijeva snažniji naglasak na drugim područjima. Najveći izazovi nastaju kada je netko neuspješan u svim ovim sustavima, a socijalna isključenost postaje ozbiljan problem kada osoba iskusi isključenost u više od jednog područja ili ako traje dulje vremensko razdoblje. Iako ova definicija socijalne isključenosti nije precizna, pomaže nam razumjeti različite dimenzije socijalne isključenosti koje su međusobno povezane i međusobno se prepliću (Šućur, 2004).

Nakon Drugog svjetskog rata, uslijedila su razdoblja pozitivnih ekonomskih i socijalnih promjena, uključujući visoke stope rasta i zaposlenosti, što je značajno smanjilo siromaštvo. Međutim, krajem 1970-ih godina, dok se ekonomski rast usporavao, primijetili su se nepovoljni trendovi na tržištu rada, povećanje ekonomske nejednakosti i siromaštva. Sredinom 1980-ih godina, počeo se pojavljivati koncept "novog siromaštva". Tijekom devedesetih godina, u Europi i Americi se sve više raspravljalo o različitim oblicima i uzrocima tog novog siromaštva. Termin "novog siromaštva" korišten je s različitim značenjima. Ponekad je označavao širenje siromaštva među skupinama koje su ranije imale manje rizika od siromaštva, poput srednjeg sloja ili određenih radničkih slojeva.

Uzroci novog siromaštva obično su povezani s ekonomskim restrukturiranjem, smanjenjem socijalnih državnih programa i promjenama u društvenim institucijama poput obitelji. Termin "novog siromaštva" može značiti:

- nastanak novih oblika siromaštva, osobito povezanih s nezaposlenošću i promjenama na tržištu rada;
- promjene u obiteljskim strukturama, poput sve većeg broja samaca i jednoroditeljskih obitelji, koje su osjetljive na rizik od siromaštva;

- probleme s dugovima i plaćanjem računa, koji mogu dovesti do financijskog stresa i stvarnog siromaštva;
- rasprave o urbanom siromaštvu i koncentraciji siromaštva u određenim zajednicama;
- povećanje socijalnih nejednakosti između društvenih slojeva;
- pitanja vezana uz srednji sloj i osiromašivanje srednjih klasa, uključujući probleme zadovoljavanja "novih potreba" koje nisu nužno povezane s materijalnim siromaštvom;
- vidljive oblike siromaštva, poput beskućništva i života na ulicama.

Zbog raznolikosti tih definicija, teško je jednoznačno izmjeriti novo siromaštvo. Različiti autori istražuju različite aspekte problema, a mnogi smatraju da je to više od materijalnog siromaštva i da uključuje šire društvene i ekonomske promjene koje utječu na različite skupine stanovništva (Šućur, 2014).

Kada govorimo o novim članicama u EU, odnosno postsocijalističkim zemljama, situacija sa siromaštvom u novim članicama izuzetno je složena i raznolika. Glavni izazov koji se ističe u ovim zemljama jest rast nejednakosti i siromaštva. Ovaj rast uglavnom je povezan s tranzicijom iz postsocijalističkog sustava socijalne sigurnosti u tržišno temeljeni sustav tijekom 1990-ih godina. Važno je napomenuti da je razina nejednakosti bila niska u postsocijalističkom razdoblju u svim novim članicama EU-a, no postoji značajna varijacija u razinama siromaštva i nejednakosti među tim zemljama. Ove razlike posljedica su različitih tranzicijskih procesa koje su zemlje prošle te igraju ključnu ulogu u današnjoj situaciji sa siromaštvom (Matković i sur., 2007).

Još jedna značajna karakteristika jest razlika između subjektivnog i objektivnog siromaštva. Objektivni kriteriji usmjereni su na identifikaciju materijalne deprivacije kao glavnog pokazatelja, dok subjektivni kriteriji prepoznaju važnost toga da pojedinci najbolje procijene svoj vlastiti položaj. Subjektivni kriteriji temelje se na osjećajima i mišljenjima osoba čije blagostanje želimo razumjeti (Šućur, 2001). U svim novim članicama EU-a, subjektivne stope siromaštva obično su veće od objektivnih stopa.

Ovo može biti posljedica većih aspiracija prema boljem materijalnom standardu života i percepcije materijalnog blagostanja. (Matković i sur., 2007).

Nedostatak istraživanja o siromaštvu među mladima, ukazuje na potrebu za temeljitijim razumijevanjem problema. Rezultati tih istraživanja sugeriraju da rizik od siromaštva kod mladih opada s godinama, pri čemu zaposlenost, prisutnost radnog partnera i život u obitelji smanjuju taj rizik. No, mnogi mladi ljudi, posebno oni bez tih zaštitnih faktora, ostaju podložni siromaštvu. Istraživanja također pokazuju da mladi ljudi u dobi ispod 25 godina često imaju visoke stope siromaštva. Mnogi mladi ne mogu uzdržavati sebe sami ili svoje obitelji prije sredine dvadesetih godina. Siromaštvo među mladima varira između zemalja i regija, a često je povezano s društvenim i obiteljskim čimbenicima. Iako postoje razlike u metodologiji i definicijama siromaštva u različitim istraživanjima, zajednički nalazi ukazuju na potrebu za ciljanim mjerama politike kako bi se podržala ekonomska stabilnost i inkluzija mladih ljudi (Aassve i sur., 2006).

4.1. Stanje siromaštva mladih u Hrvatskoj i postsocijalističkim zemljama-članicama EU

U Europskoj uniji, relativno se siromaštvo mjeri upotrebom linija relativnog dohodovnog siromaštva, a osobe koje su ispod 60% medijana dohotka u EU se smatraju da su u riziku od siromaštva (AROP pokazatelj). Prema tome, u nastavku slijedi tablica koja prikazuje stanje rizika od siromaštva u Hrvatskoj i postsocijalističkim zemljama u EU.

Tablica 1 Stopa rizika od siromaštva prema pragu siromaštva od 60% medijana nacionalnog dohotka za osobe od 15 do 29 godina, (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
EU - 27	20,9	21,9	21,8	22,2	21,2	20,7	20,1	20,5	20,1	19,3
Bulgaria	19,9	24,5	22,0	25,6	24,2	23,0	20,7	24,4	23,6	24,2
Czechia	10,1	10,8	11,0	10,0	9,3	9,1	8,6	9,1	8,7	9,3
Estonia	17,4	17,4	18,2	16,7	17,5	17,2	16,4	17,0	15,7	16,9
Croatia	18,6	20,1	18,6	18,9	17,0	15,6	14,1	12,4	14,7	12,7
Latvia	18,7	17,2	19,3	15,7	15,3	16,7	14,7	15,9	17,0	17,7
Lithuania	19,4	20,5	21,6	20,8	22,5	18,5	16,4	18,8	18,0	15,8
Hungary	20,2	19,7	20,3	17,6	14,4	14,7	13,7	12,1	13,7	10,6
Poland	19,4	19,5	20,8	20,7	16,8	16,7	17,5	16,2	15,8	15,1
Romania	29,6	32,0	32,3	31,1	30,0	27,7	28,3	27,0	24,9	25,5
Slovenia	13,6	15,4	14,7	14,6	12,3	11,7	10,5	9,9	9,9	9,5
Slovakia	13,9	13,6	12,0	13,9	14,2	14,2	13,3	11,3	13,5	17,4

Izvor: Eurostat

Prema podacima iz tablice, vidljivo je da se kroz desetogodišnje promatrano razdoblje stopa rizika od siromaštva u EU nije značajno smanjila, što svakako ne ukazuje na pozitivne promjene koje bi se trebale događati.

Među postsocijalističkim zemljama EU, ističu se Češka i Slovenija kao zemlje s najnižim stopama rizika od siromaštva mladih, a koje su održavale tu stopu relativno stabilnom kroz prikazano razdoblje.

Hrvatska je imala vidljiv trend smanjenja stope rizika od siromaštva tijekom razdoblja, što može ukazivati na određene napretke u ekonomskoj situaciji mladih ljudi u zemlji. Iako su tijekom navedenog razdoblja prisutne oscilacije u stopi, na povećanje stope u 2021. godini može se gledati kao na rezultat različitih faktora od kojeg je najznačajniji pandemija COVID-19 te ekonomske promjene koje je ona donijela.

Bugarska se svakako ističe kao negativan primjer jer se stopa rizika od siromaštva kroz razdoblje češće povećavala, a ne smanjivala kako je slučaj u ostalim postsocijalističkim zemljama u EU. Uz Bugarsku, Rumunjska također ima vrlo visoku stopu rizika od siromaštva za mlade osobe.

Analizirajući podatke Eurostata (2022.a), može se primijetiti zanimljiva razlika u stopama rizika od siromaštva između mladih i opće stope ukupne populacije u Europi. U 2022. godini, stopa rizika od siromaštva za mlade u EU iznosila je nešto više od opće stope siromaštva, koja je iznosila 16,5%. No, ovaj trend prema višoj stopi rizika od siromaštva među mladima vidljiv je tijekom čitavog desetogodišnjeg analiziranog razdoblja za prosjek EU.

U Hrvatskoj, opća stopa rizika od siromaštva u 2022. godini iznosila je 18%, dok je za mlade ipak bila niža, kao što je vidljivo u tablici. Ovo bi moglo ukazivati na specifične socioekonomske uvjete u zemlji, gdje mladi imaju nešto povoljniju situaciju u pogledu siromaštva u usporedbi s ostatkom populacije, no zapravo to može upućivati na to da u hrvatskom društvu postoji više kategorija stanovnika koje su ozbiljno ugrožene te se nalaze u još nepovoljnijoj situaciji nego mladi.

Zanimljivo je da u nekim postsocijalističkim zemljama, odnosno u Bugarskoj, Poljskoj, Rumunjskoj i Slovačkoj, stope rizika od siromaštva su nešto veće za mlade osobe nego za ukupnu populaciju. Ovaj podatak sugerira da se mladi u tim zemljama suočavaju s još više izazova i teškoća u ekonomskom pogledu nego što je slučaj u Hrvatskoj.

5. (Ne)zaposlenost mladih

Situacija s mladima na tržištu rada u Hrvatskoj predstavlja izazov. Mladi se suočavaju s nekoliko ključnih problema. Prvo, stopa aktivnosti mladih, posebno onih u dobi od 15 do 24 godine, je niska, što znači da mnogi mladi nisu aktivno uključeni na tržištu rada. Drugo, mnogi mladi rade na privremenim ili povremenim poslovima, što otežava pronalazak stabilnog zaposlenja i profesionalni napredak. Nedostatak iskustva također je ozbiljan problem, a dugotrajna nezaposlenost mladih postaje sve češća. Ovi mladi ljudi često su socijalno isključeni i ovisi o socijalnim potporama. Situacija je posebno zabrinjavajuća jer mnogi mladi ne mogu pronaći poslove u sektorima koji se brzo razvijaju, kao što su usluge. Demografski čimbenici i veći broj mladih osoba koje se odlučuju za dodatno obrazovanje također pridonose problemu (Bejaković i Mrnjavac, 2016).

Prijelaz mladih iz obrazovanja na tržište rada podrazumijeva zahtjevan proces. Nezaposlenost među mladima već dugo zabrinjava političke kreatore, a njeni uzroci su mnogobrojni. Prvenstveno, mladi su osjetljiviji na fluktuacije u gospodarskom ciklusu. To znači da tijekom razdoblja visoke gospodarske aktivnosti i zapošljavanja, stopa nezaposlenosti mladih ostaje niska. Međutim, tijekom ekonomske recesije, nezaposlenost među mladima raste brže nego kod ostalih dobnih skupina. Prisutan je produženi prijelaz iz mladosti u svijet odraslih, što je posljedica dužeg trajanja obrazovanja (Bilić i Jukić, 2014), a to je potrebno uzeti u obzir prilikom pregleda statističkih podataka o nezaposlenosti mladih osoba.

Uz nezaposlenost se veže i problem rada na privremenim ili povremenim poslovima ili zaposlenost na određeno vrijeme. Pronalaženje stalnog posla koji omogućava profesionalni napredak može biti izazovno. U Hrvatskoj, mladi često ulaze u radnu snagu s određenim zakašnjenjem, što smanjuje stopu aktivnosti među mladima. Unatoč tome, mladi obično brže pronalaze posao u usporedbi s drugim skupinama nezaposlenih, iako se često radi o poslovima s ugovorima na određeno vrijeme. Kao rezultat toga, mladi često prelaze iz zaposlenosti u nezaposlenost prije nego što pronađu stalni posao (Bejaković i Mrnjavac, 2016). Problem s učestalim ugovorima na određeno vrijeme je što ne mogu nuditi mladima ekonomsku stabilnost koja im je itekako potrebna u tom dijelu života.

Važno je naglasiti da nezaposlenost među mladima, koja predstavlja ozbiljan izazov, sprječava njihovu neovisnost, osobni razvoj i postizanje statusa odraslih u društvu. Ovaj problem percipira se kao jedan od najznačajnijih problema s kojima se mladi suočavaju još od 1980-ih godina (Matković, 2019).

5.1. *NEET populacija*

Mladi u dobi od 15 do 29 godina koji nisu zaposleni, nisu uključeni u formalno obrazovanje ili obrazovanje za odrasle, niti su sudionici programa osposobljavanja, često se opisuju kao NEET populacija. Ovaj izraz, koji označava "*Not in Employment, Education and Training*" (NEET), postao je sveprisutan nakon 2010. godine kao

odgovor na ekonomske posljedice krize 2008. godine. NEET populacija nije homogena, već se sastoji od različitih skupina mladih, uključujući kratkotrajno nezaposlene, dugotrajno nezaposlene, ponovno upisane, nedostupne, mlade s obiteljskim obvezama, obeshrabrene radnike i druge, kao što su oni koji traže zaposlenje, ali ga ne mogu početi zbog vojne ili civilne službe (Berc i sur., 2021). Većina tih mladih ljudi čak nema ni nižu srednjoškolsku kvalifikaciju i često napušta školovanje prije nego što ga završe. U ovoj kategoriji često se nalaze i migranti te mladi pojedinci s izazovnim društvenim okolnostima (Obadić, 2017).

Važno je napomenuti da se NEET populacija dijeli na dvije glavne skupine: ranjive NEET mlade, koji su izloženi riziku marginalizacije i često im nedostaje socijalni i kulturni kapital, i neranjive NEET mlade, koji su bogati kulturnim i socijalnim kapitalom, ali su unatoč tome NEET i manje izloženi riziku marginalizacije. Također, demografski faktori ukazuju na to da se udio NEET mladih povećava s dobi i da su mlade žene češće pripadnice NEET populacije u usporedbi s mladim muškarcima (Berc i sur., 2021). Situacija u kojoj se ovi mladi ljudi nalaze može imati dugotrajne posljedice, a to uključuje povećani rizik od buduće nezaposlenosti, niže prihode u budućnosti, gubitak ljudskih resursa i manjak motivacije za osnivanje obitelji. Sve ove posljedice zajedno mogu negativno utjecati na demografske trendove u Europi (Obadić, 2017).

Analiza ključnih nalaza Europske zaklade za poboljšanje životnih i radnih uvjeta u vezi s raznolikošću NEET populacije ističe značajne aspekte koji utječu na ovu populaciju i ukazuje na potrebu za prilagođenim politikama radi učinkovitog suočavanja s njihovim izazovima. Prvi važan faktor su socio-demografski čimbenici. Kao što je ranije rečeno, broj NEET osoba raste s dobi, a posebno su mlade žene izložene riziku da postanu dio ove populacije. Obrazovni uspjeh također igra značajnu ulogu. Većina NEET populacije obuhvaća mlade ljude sa sekundarnim obrazovanjem. No, rizik od ulaska u ovu skupinu smanjuje se s višim stupnjem obrazovanja. Registracija kod Zavoda za zapošljavanje je ključna. Iako većina NEET osoba želi raditi, ipak se ukazuje na potrebu za poboljšanjem veze između ove populacije i institucija zapošljavanja. Sastav NEET populacije je također značajan. Više od

polovine čine kratkoročno i dugoročno nezaposleni pojedinci. Varijacije među zemljama članicama EU su izražene. Primjerice, nordijske, zapadne i kontinentalne zemlje imaju veći udio kratkoročno nezaposlenih među NEET populacijom, dok su u južnim i mediteranskim zemljama prevladavajući dugoročno nezaposleni i obeshrabreni radnici. Istok EU-a je suočen s većom izloženosti žena postajanju NEET osobama, često zbog obiteljskih i majčinskih obveza (Bedeniković, 2017).

5.2. *Političke posljedice*

Za državu, visoka stopa nezaposlenosti mladih ima ozbiljne implikacije na porezne prihode, što direktno utječe na smanjenje prihoda države. Povećana nezaposlenost mladih također dovodi do povećanih izdvajanja za socijalne naknade, što može rezultirati proračunskim deficitom. Kako bi pokrila ovaj deficit, država često mora povećati poreze, što dodatno smanjuje kupovnu moć građana i stavlja pritisak na poslodavce. Takva ekonomska nesigurnost može povećati rizik od socijalnih nemira i prosvjeda, što može ozbiljno ugroziti političku stabilnost zemlje.

Odljev mozgova je također ozbiljan izazov s kojim se države suočavaju zbog nezaposlenosti mladih. Obrazovani stručnjaci igraju ključnu ulogu u ekonomskom rastu i razvoju države. Kada obrazovani mladi ljudi napuštaju zemlju, država gubi dragocjen ljudski kapital koji je ključan za gospodarski napredak. Osim toga, ovakav odljev mozgova postavlja pitanja o demografskoj slici zemlje, budući da se suočavamo s izazovom starenja populacije (Bilić i Jukić, 2014).

Nezaposlenost se smatra kontinuiranim rizičnim čimbenikom, koji može biti uzrok ili posljedica isključenosti s tržišta rada. Mladi često traže poslove na crno ili se oslanjaju na različite načine kako bi pronašli zaposlenje jer su razočarani u podršku državnih institucija. Većina mladih očekuje pomoć od države i društvenih institucija, ali ih percipira kao nedostatan angažirane u njihovoj podršci. Smatraju da bi država trebala više raditi kako bi podržala nezaposlene osobe, posebno mlade, te stvorila bolje uvjete za njihovo osamostaljivanje i sudjelovanje u društvu. (Koller-Trbović i sur., 2008).

5.3. *Psihološke posljedice*

Unatoč visokoj nezaposlenosti, poslodavci, ne samo u Hrvatskoj, često ističu da mladima nedostaju potrebne vještine, znanja i radno iskustvo. Dugotrajna nezaposlenost posebno negativno utječe na mlade, smanjujući njihovo samopouzdanje, zapošljivost i prihode koje mogu očekivati.

Mladi se suočavaju s brojnim preprekama pri zapošljavanju, uključujući tjelesne i psihičke probleme, nedostatak obrazovanja, teškoće u učenju, ovisnosti i nisku razinu obrazovanja. Dugotrajna nezaposlenost u ranim godinama može imati dugoročne negativne posljedice i ograničiti njihov potencijal za buduće zarade (Bejaković i Mrnjavac, 2016). Mnogi stručnjaci naglašavaju ozbiljne prijetnje koje nezaposlenost predstavlja za mentalno zdravlje pojedinca. Tako osobe koje su nezaposlene često razvijaju izrazito negativne stavove prema svojoj situaciji. Oni se često povlače u svijet maštarija kako bi pobjegli od stvarnosti ili se okreću alkoholu i drogama kao obliku bijega. Ponekad, neki od njih mogu zapasti u bolesti ili čak kriminalno ponašanje (Bilić i Jukić, 2014).

Prema istraživanju, Koller-Trbović i sur. (2008), iako su ekonomska isključenost, deprivacija i ovisnost prisutni među nezaposlenim mladima, socijalna izolacija je rijetko prisutna, jer zadržavaju prijateljske i obiteljske odnose. Nezaposleni mladi ne doživljavaju značajnu kritiku ili osudu od strane svoje socijalne mreže, jer većina njih smatra da je teško ostvariti formalno zaposlenje u suvremenoj Hrvatskoj.

5.4. *Socijalno-ekonomske posljedice*

Istraživanja također ističu socijalno-ekonomske posljedice nezaposlenosti, uključujući povećani rizik od siromaštva, gubitak moralnog kompasa i narušene obiteljske odnose (Bilić i Jukić, 2014). Izostanak prihoda predstavlja najozbiljniju i najvidljiviju posljedicu nezaposlenosti, što može dovesti do niza problema povezanih sa siromaštvom (Matković, 2019).

Ekonomske posljedice za pojedinca manifestiraju se kroz smanjenje njegove financijske stabilnosti putem gubitka prihoda. Ovaj nedostatak prihoda negativno utječe na kupovnu moć pojedinca i ima šire implikacije na prihode u različitim sektorima gospodarstva. U nastojanju da se prilagode novonastaloj situaciji,

poduzetnici pokušavaju smanjiti troškove, često kroz racionalizaciju i smanjenje broja zaposlenih, što dodatno produbljuje krizu nezaposlenosti. Sve to povećava financijske izazove s kojima se suočavaju mladi (Bilić i Jukić, 2014).

S druge strane, kada razmotrimo posljedice nezaposlenosti za društvo u cjelini, ukazuje se na činjenicu da nezaposlenost ograničava društvena ulaganja u ljudski kapital, posebno kroz obrazovni sustav. Osim toga, strah od neizvjesne budućnosti koji proizlazi iz nezaposlenosti također utječe na odgađanje osnivanja obitelji i daljnje smanjenje nataliteta. Ovo je posebno značajno u kontekstu Hrvatske, koja se već suočava s problemom niskog nataliteta (Bilić i Jukić, 2014).

5.5. Stanje nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj i postsocijalističkim zemljama-članicama EU

Tablica 2 Stopa nezaposlenosti mladih u dobi od 15 do 29 godina, (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
EU - 27	19,7	18,7	17,3	15,8	14,2	12,8	11,9	13,3	13,0	11,3
Bulgaria	21,8	17,7	14,4	12,2	9,9	8,3	6,9	8,8	10,4	7,9
Czechia	12,3	10,7	9,0	7,4	5,1	4,4	3,7	5,3	5,2	4,2
Estonia	13,8	11,5	9,5	10,4	8,3	7,6	7,7	12,8	10,9	10,9
Croatia	34,1	32,3	29,8	24,6	21,8	17,6	13,2	16,6	16,6	13,7
Latvia	16,4	14,4	12,9	13,3	11,6	10,6	9,3	13,1	11,2	11,1
Lithuania	17,1	14,7	12,7	10,4	8,6	7,5	8,7	13,4	10,0	8,3
Hungary	17,7	13,9	12,1	9,1	7,2	6,7	7,3	8,7	8,2	6,8
Poland	18,9	16,5	14,2	11,8	9,4	7,6	6,6	7,1	7,2	6,8
Romania	15,8	15,6	14,5	13,1	11,7	10,1	10,2	11,6	13,1	14,1
Slovenia	19,0	18,9	16,2	14,7	10,8	8,9	7,5	9,7	9,6	8,2
Slovakia	24,3	21,3	17,6	15,5	13,3	11,0	9,7	12,3	12,9	11,4

Izvor: Eurostat

U tablici imamo prikaz stope nezaposlenosti mladih u dobi od 15 do 29 godina u postsocijalističkim zemljama koje su ujedno i članice EU, za razdoblje od 2013. do 2022. godine. Možemo zaključiti da se stopa nezaposlenosti mladih općenito smanjivala tijekom razdoblja od 2013. do 2019. godine u većini zemalja.

Hrvatska je imala izuzetno visoku stopu nezaposlenosti mladih od 34,1% u 2013. godini, što je bila najviša stopa nezaposlenosti mladih u Europi. Stoga je vidljivo u kojoj mjeri je gospodarska kriza i teška situacija na tržištu rada utjecala na nezaposlenost mladih. Stopa nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj postupno se smanjivala tijekom godina, smanjujući se i na 13,2% u 2019. godini.

Stopa nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj nakon konstantnog pada od 2013. do 2019. godine, 2020. godine je porasla, kao i u svim navedenim zemljama. Blagi porast stope nezaposlenosti mladih, posljedica je pandemije COVID-19. Od navedenih zemalja, Češka se ističe po niskoj stopi nezaposlenosti mladih te je održala tu stopu i u vrijeme pandemije COVID-19 s vrlo malim porastom.

U 2022. godine dolazi do smanjenja stope nezaposlenosti u većini zemalja pa tako i u Hrvatskoj. Trend smanjenja stope nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj sugerira na postupni oporavak tržišta rada i smanjenje nezaposlenosti mladih, što je pozitivno za mlade ljude koji traže zaposlenje. Međutim, treba imati na umu da su ovi podaci samo jedan aspekt složene situacije na tržištu rada i da mogu postojati drugi faktori, poput sezonskih promjena i promjena u obrazovnom sustavu, koji također utječu na stopu nezaposlenosti mladih.

Prema podacima Eurostata (2022.b), stopa nezaposlenosti mladih je viša u svim postsocijalističkim zemljama EU, kao i u prosjeku EU usporedno s općom stopom nezaposlenosti.

U Hrvatskoj je stopa nezaposlenosti mladih gotovo dvostruko veća u odnosu na stopu opće nezaposlenosti u 2022. godini. Osim toga, Hrvatska ima najvišu opću stopu nezaposlenosti među analiziranim zemljama, što može objasniti visoku stopu nezaposlenosti među mladima.

Među postsocijalističkim zemljama EU, ističe se Rumunjska kao zanimljiv primjer jer je stopa nezaposlenosti mladih u 2022. godini iznosila 14,1%, dok je s druge strane opća stopa nezaposlenosti u istoj godini iznosila 5,6%, što predstavlja veliku razliku te se može zaključiti kako su tamo mladima prilike zaista oskudne i ograničene.

Velik broj tih zemalja (Estonija, Češka, Poljska, Slovenija, Slovačka) ima gotovo duplo veću stopu nezaposlenosti mladih od opće populacije, što nam ukazuje na potrebu za usmjerenim politikama zapošljavanja i obrazovanja kako bi se poboljšale perspektive mladih u tim zemljama.

Sljedeća tablica prikazuje stopu dugotrajne nezaposlenosti mladih u dobi od 15 do 29 godine u postsocijalističkim - zemljama članicama EU, a dugotrajna nezaposlenost definirana je kao nezaposlenost od 12 ili dulje mjeseci.

Tablica 3 Stopa dugotrajne nezaposlenosti mladih (12 mjeseci ili dulje) u dobi od 15 do 29 godina, (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
EU - 27	7,7	7,5	6,6	5,6	4,8	4,1	3,4	3,2	3,5	2,8
Bulgaria	10,8	9,4	7,5	6,2	4,2	4,3	3,6	3,2	4,6	3,2
Czechia	4,0	3,4	3,0	2,1	1,4	0,9	0,8	0,9	1,0	0,9
Estonia	5,0	4,1	2,2	2,0	1,7	0,9	0,8	1,1	1,6	0,9
Croatia	18,5	16,6	15,5	10,1	6,9	4,8	3,7	3,9	4,8	4,0
Latvia	5,7	4,0	4,3	4,1	2,9	2,9	2,4	2,8	2,0	2,1
Lithuania	4,3	4,1	2,7	2,0	1,8	1,1	1,2	1,8	2,2	2,0
Hungary	6,7	5,0	4,0	2,9	1,9	2,0	1,9	1,9	2,2	1,8
Poland	6,8	5,8	4,6	3,3	2,2	1,5	1,1	1,1	1,2	1,6
Romania	6,7	6,0	6,1	6,1	4,7	4,3	3,9	3,5	4,0	4,9
Slovenia	8,2	8,0	6,1	6,1	3,8	1,8	2,0	2,7	2,5	1,9
Slovakia	15,6	12,8	10,2	7,7	6,5	5,7	4,5	4,8	6,4	5,6

Izvor: Eurostat

Može se uočiti da Hrvatska ima najvišu stopu dugotrajne nezaposlenosti u prvom dijelu razdoblja koje je obuhvaćeno tablicom. Godine 2018. prestala je biti postsocijalistička zemlja u EU s najvišom stopom dugotrajne nezaposlenosti mladih te je to mjesto preuzela Slovačka. Nakon blagog poboljšanja, odnosno smanjivanja dugotrajne nezaposlenosti mladih, u Hrvatskoj je ponovno došlo do rasta nezaposlenosti 2020. godine zbog posljedica pandemije COVID-19, no može se reći, ali s oprezom, da trenutno ide na bolje i opet se smanjuje postotak.

U prikazanoj tablici ističu se Estonija te ponovno Češka sa svojim pozitivnim stanjem. Češka je kroz prikazano razdoblje, točnije kroz deset godina održavala najnižu stopu dugotrajne nezaposlenosti mladih, a odmah uz nju nalazi se i Estonija.

Unatoč velikom smanjivanju stope dugotrajne nezaposlenosti u Hrvatskoj od 2013. do 2022. godine, važno je staviti naglasak na i dalje prisutnu problematiku dugotrajne nezaposlenosti s kojima se nose mladi u hrvatskom društvu jer je Hrvatska i trenutno pri samom vrhu zemalja s najvišom stopom dugotrajne nezaposlenosti mladih. Navedeno nam govori da i dalje postoje izazovi u očuvanju niže stope dugotrajne nezaposlenosti i podršci mladim radnicima na tržištu rada te bi to trebao biti važan cilj kako bi se osigurala dugoročna ekonomska stabilnost i prosperitet mladih generacija u Hrvatskoj.

Tablica 4 NEET populacija u dobi od 15 do 29 godina, (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
EU - 27	16,1	15,7	15,2	14,5	13,7	13,1	12,6	13,8	13,1	11,7
Bulgaria	25,7	24,0	22,2	22,4	18,9	18,1	16,7	18,1	17,6	17,6
Czechia	12,8	12,1	11,8	11,1	10,0	9,5	9,8	11,0	10,9	10,9
Estonia	14,3	13,8	13,2	14,1	11,6	12,1	10,6	11,9	11,2	11,2
Croatia	22,3	21,8	19,9	19,5	17,9	15,6	14,2	14,6	14,9	14,9
Latvia	15,6	15,2	13,8	13,3	12,3	11,6	10,3	11,9	12,1	12,1
Lithuania	13,7	12,9	11,8	10,7	10,2	9,3	10,9	13,0	12,7	12,7
Hungary	18,4	16,4	15,1	14,1	13,3	12,9	13,2	14,7	11,7	11,7
Poland	16,2	15,5	14,6	13,8	12,9	12,1	12,0	12,9	13,4	13,4
Romania	19,6	19,9	20,9	20,2	17,8	17,0	16,8	16,6	20,3	20,3
Slovenia	12,9	12,9	12,3	10,9	9,3	8,8	8,8	9,2	7,3	7,3
Slovakia	19,0	18,2	17,2	15,9	16,0	14,6	14,5	15,2	14,2	14,2

Izvor: Eurostat

Prema ranije navedenom, NEET populaciju su mladi koji nisu zaposleni, niti sudjeluju u obrazovnom ili stručnom usavršavanju. Većina zemalja u tablici je imala visok postotak ove populacije, no vidljiv je trend smanjivanja.

Naša susjedna zemlja Slovenija se ističe kao pozitivan primjer jer trenutno ima najmanji postotak NEET populacije te je kroz desetogodišnje razdoblje bila među

najmanjim udjelom te populacije u postsocijalističkim zemljama EU, dok s druge strane, Hrvatska od 2013. godine do danas ima vrlo visok postotak NEET populacije te to predstavlja očiti problem.

Prema tome, važno je nastaviti raditi na stvaranju boljih i brojnijih prilika za mlade kako bi se smanjila NEET populacija i osigurala bolja budućnost za mlade generacije u Hrvatskoj i drugim postsocijalističkim zemljama.

Situacija mladih na tržištu rada u Hrvatskoj, kao i u drugim postsocijalističkim zemljama-članicama EU, izazovna je i kompleksna. Mladi se suočavaju s niskom stopom aktivnosti, privremenim zaposlenjem, nedostatkom iskustva i dugotrajnom nezaposlenošću, što vidljivo ima ozbiljne posljedice. Stope nezaposlenosti mladih i dugotrajne nezaposlenosti u Hrvatskoj su se postupno smanjivale, ali i dalje predstavljaju značajan problem. Dugotrajna nezaposlenost mladih je posebno izražen problem u Hrvatskoj te je kontinuirano smanjenje dugotrajne nezaposlenosti i pružanje prilika za mlade ključno za naš ekonomski prosperitet. NEET populacija predstavlja dodatan izazov te je nužno je raditi na pristupu obrazovanju i zapošljavanju kako bi se smanjila NEET populacija i pružile perspektive mladima.

U konačnici, ključno je ulagati u obrazovanje, osposobljavanje i prilike za mlade kako bi se smanjila nezaposlenost mladih, dugotrajna nezaposlenost i NEET populacija. Ovo će pozitivno utjecati na ekonomske, psihološke i socijalne aspekte društva te doprinijeti dugoročnom prosperitetu mladih generacija u Hrvatskoj i drugim postsocijalističkim zemljama. Potrebno je usmjeriti napore na stvaranje održivih rješenja koja će omogućiti mladima bolju budućnost na tržištu rada i društvu u cjelini.

6. Stanovanje mladih

Problemi stanovanja mladih u suvremenom dobu postaju sve izraženiji i utječu na kvalitetu života mnogih mladih ljudi širom svijeta. Ključni aspekti koji utječu na ovaj problem su visoke cijene nekretnina koje ih čine nedostupnima za mlade, kao i nemogućnost štednje i ulaganja jer velik dio svojih prihoda moraju izdvajati baš za stanovanje, uz to vežemo i nesigurnost stanovanja jer su mladi prisiljeni biti u

stanovima u najmu ili stanovati s cimerima jer si drugačije ne bi mogli priuštiti stan, a često traže poslove i obrazovanje izvan obiteljskog doma, u većim gradovima gdje su šanse za to veće. Uz sve to vežemo i povećane troškove života koji su trenutno prisutni u svim aspektima života, a uvelike su izraženi u stanovanju.

Mladi odrasli sve češće ostaju živjeti s roditeljima zbog ekonomskih i društvenih razloga. Ključni faktori u toj odluci uključuju zapošljavanje, prihod, troškove stanovanja, teret studentskog zaduženja i dob pri prvom braku. Podaci pokazuju da je taj trend porastao od 1980-ih, a dodatno se pojačao od 2004. godine, pri čemu oba spola bilježe slične rastuće trendove. Troškovi najma i cijene stanova znatno su porasli u odnosu na prihod mladih osoba od 1981. godine, što ukazuje na pogoršanu dostupnost stanovanja. Obrazovanje je također postalo skuplje, s troškovima koji su se povećali više od tri puta brže od prihoda. Mladi odrasli sve više ostaju s roditeljima te nam to sugerira da mnogi od njihovih poslova jednostavno ne donose dovoljno prihoda za samostalno stanovanje, čak i kad su zaposleni. (Srinivas, 2019). Zanimljivo je da su tijekom proteklih 135 godina mladi muškarci češće ostajali živjeti u domovima svojih roditelja, nego što je to slučaj za mlade žene (Fry, 2016).

Važno je napomenuti da indeksi dostupnosti najamnine i cijena stanova ne daju uvijek iste rezultate. Na primjer, kad su cijene stanova postale manje dostupne između 1995. i 2006. godine, broj mladih odraslih osoba koji su ostali s roditeljima paradoksalno se smanjio. Ovo sugerira da korištenje cijena stanova kao mjere troškova stanovanja može biti zavaravajuće. Unatoč tomu, mladi se suočavaju s izazovnijim ekonomskim uvjetima nego prijašnje generacije. Povećani troškovi obrazovanja, najamnina i cijena stanova, uz smanjenu zaposlenost mladih, doprinose tome da mnogi odlučuju ostati živjeti s roditeljima (Srinivas, 2019).

Prema Vizek (2009), usporedba pokazatelja priuštivosti stambenog smještaja u Hrvatskoj i drugim zemljama otkriva da je Hrvatska među zemljama s nižom priuštivošću stanovanja. Kada se koristi pokazatelj koji uključuje bruto domaći proizvod po stanovniku kao mjeru dohotka, Hrvatska je među zemljama gdje je

stanovanje najmanje priuštivo, s iznimkom glavnog grada Bugarske. Također, pokazatelj koji uzima u obzir bruto domaći proizvod po stanovniku i kamatne stope na stambene kredite daje slične rezultate, gdje su Bugarska, Hrvatska, Sofija i Zagreb među mjestima s najmanje priuštivim stanovanjem. Druga perspektiva pokazatelja priuštivosti koja koristi bruto plaću također pokazuje da je stanovanje najmanje priuštivo u Bugarskoj i Hrvatskoj, a glavni gradovi s najnepriuštivijim smještajem su Sofija, Madrid i Zagreb.

Ovi rezultati sugeriraju da, iako su cijene nekretnina u Hrvatskoj rasle umjerenijom brzinom u usporedbi s nekim drugim zemljama, stanovanje ostaje nepriuštivo te je to poražavajući podatak za mlade osobe koje teže osamostaljivanju.

Prema rezultatima istraživanja koje je provela Botrić (2022), utvrđeno je da postoji glavni motiv koji potiče mlade ljude na razmišljanje o preseljenju iz obiteljskog doma, a to je povezano s teorijom životnog ciklusa, posebno željom za postizanjem neovisnosti. Međutim, postoje određene financijske prepreke koje otežavaju ostvarivanje tog cilja. Rezultati istraživanja sugeriraju da veći broj faktora značajno utječe na odluku mladih da ostanu u roditeljskom domu ili da se osamostale. Rezultati pokazuju i da muškarci imaju veće šanse da ostanu u roditeljskom domu, kao i oni koji dolaze iz relativno bogatih kućanstava. Osim toga, osobe s osnovnoškolskim obrazovanjem također su sklonije ostati kod kuće. S druge strane, negativni faktori koji utječu na odluku da se ostanak u roditeljskom domu smanji uključuju življenje u većim naseljima u usporedbi sa selima, visokoškolsko obrazovanje mladih te njihovu vlastitu percepciju o sposobnosti donošenja odluke o napuštanju roditeljskog doma.

6.1. Stanje stanovanja mladih u Hrvatskoj i postsocijalističkim zemljama-članicama EU

Tablica 5 Mladi od 18 do 34 godine koji žive s roditeljima, (%)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
EU - 27	50,1	50,3	50,2	50,3	49,9	50,0	50,4	49,5	49,4	49,4
Bulgaria	62,8	59,7	56,2	58,9	58,4	59,1	59,2	59,3	60,1	59,6
Czechia	53,6	53,3	53,1	50,3	49,2	48,5	47,1	47,4	45,6	44,9
Estonia	40,9	41,3	39,7	40,5	37,5	35,0	33,5	31,9	32,8	33,4
Croatia	71,3	70,3	70,0	72,3	73,2	75,0	74,5	76,9	76,5	78,2
Latvia	52,1	52,9	51,9	50,7	48,6	46,8	43,5	49,9	49,9	49,6
Lithuania	53,5	52,8	53,8	50,8	48,6	47,6	47,6	46,2	45,3	43,8
Hungary	60,6	60,6	58,4	58,2	59,7	62,7	61,7	58,9	54,1	51,9
Poland	60,3	60,0	60,9	60,5	60,0	59,6	58,9	63,1	64,2	65,7
Romania	59,3	60,4	59,2	59,0	58,0	56,8	56,4	57,8	55,4	53,9
Slovenia	60,9	61,2	60,8	60,4	60,2	59,0	58,0	59,3	60,9	59,1
Slovakia	74,1	67,2	69,6	69,7	70,9	69,7	68,2	65,2	65,9	71,2

Izvor: Eurostat

Ova tablica prikazuje postotak mladih osoba u dobi od 18 do 34 godine koje su živjele s roditeljima u deset europskih postsocijalističkih zemalja tijekom razdoblja od 2013. do 2022. godine.

Uočljivo je da postoji značajna varijabilnost između zemalja. Hrvatska i Slovačka imaju visoke postotke mladih koji su živjeli s roditeljima kroz cijelo analizirano razdoblje. Hrvatska je dostigla najviši postotak od 78,2% u 2022. godini, što upućuje a vrlo lošu dostupnost stanovanja za mlade ljude u Hrvatskoj. Također, vidimo da je Hrvatsko vrlo visoko iznad prosjeka EU u postotku mladih koji žive s roditeljima. S druge strane, Estonija i Češka su kroz cijelo razdoblje imale najniže postotke mladih koji žive s roditeljima.

Unatoč varijacijama između zemalja, može se primijetiti da je postotak mladih koji žive s roditeljima u mnogim zemljama opadao tijekom razdoblja. To ukazuje na promjene u obrascima stanovanja mladih ljudi tijekom godina, no zbog pandemije COVID-19 se u posljednje vrijeme malo povećao. Čimbenik kao što je manje sklopljenih brakova vjerojatno igra ulogu u ovim promjenama, jer su mladi ljudi koji su u braku tradicionalno manje skloni živjeti s roditeljima.

Tablica 6 Prosječna dob u kojoj mladi napuštaju roditeljsko kućanstvo

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
EU - 27	26,4	26,5	26,4	26,4	26,3	26,3	26,2	26,5	26,5	26,4
Bulgaria	29,1	29,1	28,7	29,4	28,9	29,6	30,0	29,9	30,3	30,3
Czechia	26,7	26,7	26,5	26,3	26,4	26,2	25,8	26,0	25,9	25,9
Estonia	24,3	24,2	23,9	24,0	23,7	22,7	22,6	22,6	22,7	22,7
Croatia	31,9	31,0	31,4	31,5	31,9	31,8	31,8	32,4	33,3	33,4
Latvia	27,8	28,0	27,5	27,7	27,0	26,6	26,6	26,7	26,6	26,8
Lithuania	25,9	26,1	25,6	25,4	25,7	25,7	25,9	25,6	25,2	24,7
Hungary	27,8	27,7	27,5	27,6	27,4	27,1	27,2	27,4	27,3	27,1
Poland	28,2	28,3	28,3	28,0	27,7	27,6	27,4	28,1	28,8	28,9
Romania	28,5	28,5	27,9	28,1	28,0	28,2	28,1	27,9	28,0	27,7
Slovenia	28,8	28,6	28,2	28,2	28,3	28,2	27,7	27,5	29,6	29,4
Slovakia	30,7	30,8	30,9	31,0	30,8	30,9	30,9	30,9	30,9	30,8

Izvor: Eurostat

Tablica prikazuje prosječnu dob u kojoj mladi napuštaju roditeljsko kućanstvo za postsocijalističke zemlje EU, a za razdoblje od 2013. do 2022. godine.

U Hrvatskoj mladi ostaju najduže živjeti u svojim roditeljskim domovima. Dob se od početka prikazanog razdoblja, točnije od 2013. godine do 2022. godine povećala i to s 31,9 na 33,4 godine, što nam puno govori o tome koliko je izazovno biti mlada osoba u Hrvatskoj i težiti osamostaljenju. U usporedbi s prosjekom EU, u Hrvatskoj mladi ostaju sedam godina dulje živjeti s roditeljima.

Estonija, a iza nje Litva su se pokazale kao zemlje u kojima mladi najranije napuštaju roditeljski dom te se osamostaljuju s čak 22,7, odnosno 24,7 godina, što je oko deset godina ranije nego mladi u Hrvatskoj.

7. Zaključak

Analiza stanja mladih osoba u postsocijalističkim zemljama članicama EU, s posebnim naglaskom na Hrvatsku, jasno ukazuje na složene izazove s kojima se mladi suočavaju u suvremenom društvu. Socioekonomska dinamika i tržište rada u Hrvatskoj, kao i u mnogim postsocijalističkim zemljama, stvaraju teške uvjete za mlade. Dugotrajna nezaposlenost i visok postotak mladih NEET osoba ukazuju na ozbiljne poteškoće u integraciji mladih na tržište rada i ostvarivanju profesionalnog razvoja. Siromaštvo je također izazov, a sve više mladih ostaje živjeti s roditeljima zbog nepristupačnih troškova stanovanja. Posebno zabrinjava činjenica da Hrvatska ima najkasniji prosjek godina kada mladi napuštaju roditeljski dom u usporedbi s ostalim europskim zemljama. To odražava ozbiljne probleme u pristupu stanovanju za mlade osobe.

Pandemija COVID-19 samo je pogoršala već ranjivu situaciju mladih. Ekonomski i socijalni utjecaj pandemije značajno je povećao izazove s kojima se mladi suočavaju u Hrvatskoj i drugim sličnim zemljama.

U tom kontekstu, socijalne politike za mlade postaju ključne. Potrebno je raditi na mjerama koje uključuju pristupačno stanovanje za mlade (kroz razvijanje programa subvencioniranja stanovanja ili izgradnje pristupačnih stanova za mlade), aktivne mjere zapošljavanja (kroz osiguravanje edukacija za mlade i subvencije za njihovo zapošljavanje kako bi se povećala njihova konkurentnost na tržištu rada), podršku i poticanje mladih na samozapošljavanje (kroz edukacije, mentorstva i subvencije), te ostale mjere vezane uz obrazovanje, razvoj vještina i kompetencija mladih kroz razvoj programa koji će omogućiti mladima razvoj šireg spektra vještina potrebnih za što uspješniji prijelaz u zrelu odraslu dob.

Popis tablica

Tablica 1 Stopa rizika od siromaštva prema pragu siromaštva od 60% medijana nacionalnog dohotka za osobe od 15 do 29 godina, (%).....	12
Tablica 2 Stopa nezaposlenosti mladih u dobi od 15 do 29 godina, (%).....	18
Tablica 3 Stopa dugotrajne nezaposlenosti mladih (12 mjeseci ili dulje) u dobi od 15 do 29 godina, (%).....	20
Tablica 4 NEET populacija u dobi od 15 do 29 godina, (%).....	21
Tablica 5 Mladi od 18 do 34 godine koji žive s roditeljima, (%)	25
Tablica 6 Prosječna dob u kojoj mladi napuštaju roditeljsko kućanstvo	26

Literatura

Aassve, A., Iacovou, M., i Mencarini, L. (2006). Youth poverty and transition to adulthood in Europe. *Demographic Research*, 15, 21–50.

Bedeniković, I. (2017). (Ne)zaposlenost mladih i NEET populacija u Hrvatskoj. *Mali Levijatan: Studentski Časopis Za Politologiju*, 4(1), 75–90.

Bejaković, P. i Mrnjavac, Ž. (2016). Nezaposlenost mladih i mjere za njezino ublažavanje u Hrvatskoj. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 7(27), 32-38.

Berc, G., Majdak, M. i Baturina, D. (2021). Ples na rubu: okolnosti i iskustva položaja mladih u NEET statusu na području Grada Zagreba. *Hrvatska I Komparativna Javna Uprava*, 21(1), 98–128.

Bilić, N. i Jukić, M. (2014). Nezaposlenost mladih—ekonomski, politički i socijalni problem s dalekosežnim posljedicama za cjelokupno društvo. *Pravni vjesnik: časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta JJ Strossmayera u Osijeku*, 30(2), 485-505.

Botrić, V. (2022). Napuštanje roditeljskog doma u Hrvatskoj. *Notitia*, 8(1), 18–32.

Eurostat (2022.a). *At-risk-of-poverty rate by poverty threshold, age and sex - EU-SILC and ECHP surveys* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Eurostata:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LI02/default/table?lang=en

Eurostat (2022.b). *Unemployment by sex and age – annual data* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Eurostata:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/UNE_RT_A/default/table?lang=en

Fry, R. (2016). For First Time in Modern Era, Living with Parents Edges out Other Living Arrangements for 18- to 34-Year-Olds: Share Living with Spouse or Partner Continues to Fall.

Ilišin, V. (2002). Mladost, odraslost i budućnost. U V. Ilišin i F. Radin (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija* (str. 27-45). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Ilišin, V. i Radin, F. (2007). Mladi u suvremenom hrvatskom društvu. U V. Ilišin i F. Radin (ur.), *Mladi: problem ili resurs* (str. 13-35). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Ilišin, V. i Spajčić Vrkaš, V. (2015). *Potrebe, problemi i potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih.

Koller-Trbović, N., Žižak, A., i Jeđud, I. (2009). Nezaposlenost i socijalna isključenost mladih u Hrvatskoj: Perspektiva nezaposlenih mladih u riziku ili s poremećajem u ponašanju. *Kriminologija & Socijalna Integracija : Časopis Za Kriminologiju, Penologiju I Poremećaje U Ponašanju*, 17(2), 87–103.

Matković, T., Šućur, Z., i Zrinščak, S. (2007). Nejednakost, siromaštvo i materijalna prikraćenost u novim i starim članicama Europske zajednice. *Croatian Medical Journal*, 48.(5).

Matković, T. (2019). Politika zapošljavanja i nezaposlenost. U G. Bežovan, V. Puljiz, Z. Šućur, Z. Babić, I. Dobrotić, T. Matković i S. Zrinščak, *Socijalna politika Hrvatske* (str. 195-278). Zagreb: Pravni fakultet.

Obadić, A. (2017). Nezaposlenost mladih i usklađenost obrazovnog sustava s potrebama tržišta rada. *Ekonomska Misao I Praksa*, 26(1), 129–150.

Puljiz, V. (2008). Hrvatska socijalna država: trendovi i izazovi. U J. Kregar, G. Flego, G. i S. Ravlić (ur.), *Hrvatska – kako sada dalje* (str. 157-182). Zagreb: Pravni fakultet i Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.

Šućur, Z. (2001). *Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji*. Zagreb: Pravni fakultet.

Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija Za Sociologiju*, 35(1-2), 45–60.

Šućur, Z. (2006). Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj. *Revija Za Sociologiju*, 37(3-4), 131–147.

Šućur, Z. (2014). Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid. *Bogoslovska Smotra*, 84(3), 577–610.

Srinivas, V. (2019). Explaining the Increase in Young Adults Living with Parents. *Journal of Economic Issues*, 53(4), 1017–1028.

Valković, M. (1986). Mladi u povijesnoj i društvenoj perspektivi. *Bogoslovska Smotra*, 56(3-4), 148–160.

Vizek, M. (2009). Priuštivost stanovanja u Hrvatskoj i odabranim europskim zemljama. *Revija Za Socijalnu Politiku*, 16(3).

Žažar, K. (2015). What after the (Social) Transition? Critical Remarks Regarding the Use of the Transition Approach in Sociological Examinations of Croatian Society. *Revija Za Sociologiju*, 45(2).